

УДК 811.161.2'367

МЕТАКОМУНІКАТИВНІ ІНТЕНЦІЇ ПОБАЖАННЯ В ЕТНОЛІНГВІСТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Шабат-Савка С. Т.

Стаття містить аналіз метакомунікативних інтенцій побажання, що становлять два функційних типи: інтенції-благопожання та інтенції-злопожання і реалізуються у сфері ритуалізованого, соціально необхідного та ситуативно зумовленого мовлення; окреслено корпус синтаксичних одиниць, які виступають своєрідними національно-культурними конструктами, лінгвоментальними формулами, здатними передати широкий змістовий діапазон побажальних інтенцій в українській мові.

Ключові слова: комунікативна інтенція, метакомунікація, побажання, мовець, синтаксис, висловлення, фразеологізована модель, паремія, національно-культурний конструкт.

Статья содержит анализ метакоммуникативных интенций пожелания, которые составляют два функциональных типа: интенции-благопожелания и интенции-злопожелания и реализуются в сфере ритуализованной, социально необходимой и ситуативно обусловленной речи; определено корпус синтаксических единиц, которые выступают своеобразными национально-культурными конструктами, лингвоментальными формулами, способными передать широкий смысловой диапазон желательных интенций в украинском языке.

Ключевые слова: коммуникативная интенция, метакоммуникация, пожелание, говорящий, синтаксис, высказывание, фразеологизированная модель, паремия, национально-культурный конструкт.

The article offers analysis of metacommunicative optative intentions that constitute two functional types, intentions of good wish and intentions of evil wish, and are implemented in the area of ritualized, socially necessary and situationally oriented speech. The corpus of syntactic constructions is outlined as specific national and cultural constructs, linguistic and mental formulas suitable to convey wide sense range of optative intentions in Ukrainian.

Key words: communicative intention, metacommunication, wish, speaker, syntax, utterance, collocated model, proverbs, national cultural construct.

Однією з визначальних тенденцій сучасного синтаксису вважаємо вивчення закономірностей функціонування різнорівневих синтаксичних одиниць, породжених певною комунікативною інтенцією, у безпосередньому зв'язку з етнокультурою народу, його історією та ментальністю. Власне тому в дослідницьке поле потрапляють не тільки універсальні мовні одиниці, а передусім національно-культурні конструкти, які "з найбільшою повнотою і силою передають народний дух і національний менталітет" [7, с. 3]. Як стверджував В. фон Гумбольдт, мова – це діяльність індивіда, яка тісно пов'язана з народною (національною) самосвідомістю, адже в мові завжди знаходимо сплав власне мовного характеру з тим, що мова перейняла від характеру нації [2, с. 372–373].

Проблема вивчення української лінгвоментальності набула наукового осмислення у концептуальних дослідженнях О. Потебні, І. Огієнка, О. Воропая, в етнолінгвістичних працях В. Жайворонка, С. Єрмоленко, Ю. Карпенка, Т. Ковалевської, В. Кононенка, В. Мойсієнка, В. Русанівського, О. Тараненка, В. Ужченка, в яких зосереджено увагу на співвідношенні мови і духовної культури, мови й етнопсихології, мови і фольклору, на особливостях обрядової семантики та вірувань українського народу, на специфіці народної фразеології тощо. Втім, як на нас, конче необхідною для вирішення виявляється й низка завдань, що має стосунок до обґрунтування засад національного синтаксису, систематизації тих синтаксичних ресурсів мови, які повною мірою можуть виражати "простір української ментальності", передавати

змістовий діапазон комунікативних інтенцій, з якими мовець як носій української етнокультури входить у процес мовленнєвої діяльності.

Мета нашої розвідки – описати метакомунікативні інтенції побажання в етнолінгвістичному аспекті, “в лоні дійсного спілкування (на “перехресті” культури, мовлення, менталітету та ситуативних контекстів)” [6, с. 5], окреслити корпус синтаксичних одиниць, які найбільш адекватно передають побажальні інтенції (благопожання та злопожання) в художньому дискурсі.

Комунікативна інтенція – одна з важливих категорійних величин синтаксису, в якій виразно есплікується план змісту (інтенційні потреби мовця: поінформувати, оповісти, запитати, спонукати, побажати, емоційно відреагувати на щось, оцінити, подякувати, вибачитися, посівчувати, похвалити тощо) та план мовної репрезентації. Ця універсальна лінгвістична субстанція тісно пов'язана з **мовцем** як носієм різноманітних психоментальних станів, представником тієї чи тієї етноспільноти, що активно користується рідною мовою [5, с. 7], відзначається комунікативною компетентністю, певним рівнем лінгвокреативних можливостей. Вільну реалізацію намірів адресанта забезпечує не тільки безпосередній процес інтеракції, а й **метакомунікація**, що супроводжує основну комунікацію та призначена регулювати мовленнєве спілкування засобами мови [9, с. 52]. До інтенцій метакомунікативного вияву ми зараховуємо комунікативні потреби мовця в ритуальних, фатичних ситуаціях привітання, прощання, вдячності, знайомства, вибачення, побажання, співчуття та ін. Такий спектр соціально необхідних інтенцій, зважаючи на концептуальність та образність їх реченнєвих реалізацій, увиразнює насамперед риси національного характеру, має важливе значення для розуміння української етнокультури загалом. Зазначені мовленнєві ситуації стереотипні, вони постають із пам'яті “як мовленнєві реакції на типовість подій та явищ” [4, с. 2], мають чітку систему традиційних засобів своєї репрезентації.

Комунікативна інтенція експлікується у стереотипних та контекстуально зумовлених ситуаціях мовлення. **Побажальні інтенції** знаходять реалізацію здебільшого у стереотипних контекстах і спрямовані на вираження доброго чи поганого ставлення до співрозмовника, на демонстрацію ввічливого (приємного) чи агресивного (неприємного, злого) побажання, як-от: – *Хай тобі, дитино, завжди добре буде поміж людьми* (М. Стельмах). – *Пипоть тобі на язик, дурна курко!* (Г. Тарасюк). Висловлюючи волевиявлення-побажання, вірячи у магію вимовленого слова, в небесні сили та Бога, мовці прагнуть привернути до людини здоров'я, щастя, добро або відвернути від неї всі людські блага і щедроти. Метакомунікативні інтенції побажання, як бачимо, становлять два функційних типи: інтенції-благопожання та інтенції-злопожання і реалізуються у сфері ритуалізованого, соціально необхідного та ситуативно зумовленого мовлення: з одного боку, у святковому, урочисто піднесеному дискурсі, з іншого – у дискурсі розмовно-побутовому та емоційно-оцінному.

У лінгвістичних дослідженнях побажання розглядають серед конструкцій мовного (мовленнєвого) етикету (Н. Формановська, А. Акишина), зараховують до експресивних мовленнєвих актів (дезидеративів) (Дж. Остін, Дж. Сьорль, Н. Ранніх), до спонукальних висловлень (Л. Бірюлін, Л. Федорова), до односкладних узагальнено-особових речень (В. Бабайцева, М. Каранська, Б. Кулик), до фразеологічних одиниць (Н. Бабич, Н. Головіна), до народно-розмовних та прагматичних кліше (Л. Скрипник, Н. Баландіна), до паремійних висловлень, примовок, оберегів (О. Дуденко, Т. Осіпова, О. Хомік) тощо. Нам імponує думка тих лінгвістів, які розглядають побажання у функційному полі категорії оптативності (О. Алтабаєва, М. Гусаренко) як різновид оптативного висловлення, за допомогою якого мовець виявляє побажання добра чи зла адресатові, собі чи третій особі [3]. Безперечно, побажальна інтенція волевиявлення має фразеологізований характер, набуває статусу лінгвоментальної формули. Як зауважує О. Хомік, оберегові побажання виконують синкретичну функцію, наділяють людину здоров'ям, щастям, благополуччям і водночас уберігають від будь-якої небезпеки [11, с. 12]. Втім, у синтаксичній системі для цього існує окремий модально-інтенційний клас речень-висловлень – оптативний, який, незважаючи на стійкість, відтворюваність, постійний лексемний склад (з допустимою варіативністю), все ж будується за певною граматичною моделлю, що здатна передати метакомунікативні інтенції побажання.

Інтенції-благопобажання реалізуються в ситуаціях толерантного спілкування і відображають комунікативний намір мовця, спрямований на вираження адресатові добра, позитивного настрою, родинного затишку, щастя, здоров'я тощо. Поважальну семантику найбільш адекватно передає перформативне дієслово **бажаю**, напр.: *Я бажаю вам доброго здоров'я, щастя* (М. Стельмах). *Бажаю, щоб тобі гарно жилося і господарювалося* (М. Стельмах). Мовленнєва дія, як бачимо, має стосунок до другої особи однини або множини. В оптативних висловленнях мовець може вказувати, з якою метою, з якого приводу він виголошує побажання: *З нагоди вашого ювілею; у день народження бажаю...* та ін. Інтенції-благопобажання втілюються у складнопідрядних реченнях оптативної модальності: *Я хочу побажати, аби ваші мрії здійснилися!*; у висловленнях із предикатами *хочу побажати...*; *дозвольте побажати..., зичу...*; в односкладних безособових конструкціях *мені хочеться побажати...*, які вирізняються стильовою функційністю (розмовний та офіційний стиль), якот: *Я хочу побажати вам щастя! Дозвольте побажати вам успіхів!* Експресивність властива синтаксичним конструктам із суб'єктивно-модальними маркерами, які підкреслюють щирість, доброзичливість, сердечність поважальної інтенції, напр.: *Від усієї душі бажаю Тобі здоров'я! Від щирого серця бажаю успіхів у професійній діяльності! Сердечно бажаю вам щастя! Прийміть найтепліші побажання!* Подібні моделі відзначаються варіативністю, можуть наповнюватися різним лексемним складом.

В адресантно-адресатному континуумі мовленнєвої взаємодії та "ритуального дарообміну" важливою є й репліка-реакція адресата, яка здебільшого виявляється у вигляді подячних слів, стереотипних формул на зразок: *Дякую. Маю надію, що так і буде. Добре було б. Дай, Боже!* Як зауважує Р. Кісь, комуніканти виступають "живими чинними суб'єктами і розуміють одне одного завдяки спільному досвіді номінації, а також завдяки зануреності у спільний світ символів, світ символічної взаємодії" [6, с. 13], порівн.: – *Коби все на добре вийшло. – Дай то, боже* (Є. Ярошинська). Поважання, на думку Н. Баландіної, зародилися в магії ритуалу, коли прийшло переконання, що слово наділене якщо не силою прямого впливу на світ, то силою сугестії – викликати позитивні емоції і таким чином регулювати поведінку людей [1, с. 158].

Метакомунікативні інтенції побажання виникають у певних життєво важливих ситуаціях, у мовленнєвих жанрах (ритуалах). Це можуть бути: хрестини: – *Хай росте на радість батькам і людям* (М. Стельмах); заручини: – *Даруй же, Боже, нам і нашим дітям вік довгий та щасливий, щоб ти, моя доню, була здорова, як вода, щоб цвіла довіку, як рож, щоб ти закрасила мою хату, моя втіхо, як зозуля садочок, приголубила мою старість. Пошли тобі, Боже, вік веселий, як риби в морі* (І. Нечуй-Левицький); весілля: – *Дай вам, Боже, і з роси, і з води; нехай ваше життя буде між солодкими медами, між пахучими квітками* (І. Нечуй-Левицький); здоров'я-тости: – *За твоє здоров'я, за твоє життя! Хай Бог і люди не зобидять тебе* (М. Стельмах). Отож, для інтенцій благоповажань природним середовищем виступає урочистий, святковий дискурс, значною мірою етапний, рубіжний в житті людини, адресата мовлення. Позиція мовця, власне, граматична форма її репрезентації, відсутня, втім просторово-часовий плин інтеракції чітко експлікує цю позицію: оптатив-поважання *я бажаю* імпліцитно присутній у кожному висловленні.

Доброзичливі побажання, щирі зичення притаманні календарно-обрядовій ліриці, зокрема колядкам, щедрівкам, оцим нетлінним перлинам української народної творчості, які овіяні таємницями і давніми віруваннями. Магічну функційність поважань створювали реальні матеріальні обставини життя, необхідні потреби людини, що досить виразно та яскраво представлено в колядках, у покаяннях: *А за сим словом будьте здорові, господиненько з господареньком! Щоб плодились бики і телиці, барани і ягниці. Скільки качечок, стільки дочечок! Скільки дубочків, стільки синочків* (з колядки). Такі побажання становлять, як на нас, своєрідні лінгвоментальні формули, національно-культурні знаки, в яких виразно простежується фольклорна традиція, магія мовленого слова, благородні людські почуття і прагнення: *Здоровле в той дім на челядоньку, щастечко на двір, на худобоньку. Бувай здоровенька, Богу миленька, здорова рости, на весіле проси* (зі щедрівки).

У магічно-величальних колядках та щедрівках відображалися побажання щасливого та заможного життя. Піднесена емоційність, бадьорість підкреслювалася магічною поважальною конструкцією-волевиявленням *Дай, Боже*, порівн.: *Ой дай*

ти, боже, в городі зілля, дома весілля! Щоб твій ячмінь уродився; щоб нажали сто кіп жита. Щоб сім'я була вся сита, щоб скотина водилася, щоб пшениця родилася, щоб горілку випивали. Колядників частували. Як правило, ритуал побажання дуже тісно пов'язаний із поздоровленням, вітанням, віншуванням, напр.: *Віншуємо вас, щастям-здоров'ям! Щастям-здоров'ям і святим Різдвом! Ой по цім слові, будьте здорові!* На думку В. Храмової, висока українська емоційність, чутливість та ліризм, що виявляється, зокрема, в естетизмі українського народного життя і обрядовості, в артистизмі вдачі, у прославленій пісенності, у своєрідному м'якому гуморі тощо – це дар Божий [12, с. 10].

Щирі благопобажання передають оптативні висловлення, в яких визначальний модус оптативності репрезентують **частки**: **хай** (**нехай**, діалект. **най**), як-от: – *Хай тебе криє Мати Божа від усього лихого* (Панас Мирний). – *Нехай обмине тебе лиха година!* (М. Стельмах). – *Най ласкава доля дасть здоров'я та гаразди і вашим дітям!* (І. Чендей); **щоб**, **аби**: – *Аби краще вам жилося ще й моглося!*; наказові форми предикатів **бути**, **щастити**, напр.: – *Будь же, дочко, здорова, як риба; гожа, як рожа; весела, як весна, робоча, як бджола, а багата, як свята земля! Дай тобі, Боже, спішно робити; щоб твої думки були повні, як криниця водою, щоб твоя річ була тиха та багата, як нива колосом* (І. Нечуй-Левицький). – *Щасти тобі, сину!* (М. Стельмах); **еліптичні** неповні реченнєві реалізації: – *Щастя-здоров'я, із святим Василієм! Христос народився!* (М. Матіос). *Всього найкращого! З роси й води на добру сотню літ!*; реквестиви-побажання з магічним компонентом **Дай, Боже**, як-от: – *Дай, Боже, жартувати, коби не хорувати* (Н. Кобринська).

Інтенція-благопобажання має образно-символічну основу. Магічно-енергетичні заклики містять апеляцію до "світлих" небесних сил (Бога, Діви Марії, інших святих), які виступають носіями найвищих людських ідеалів, моральної довершеності, втілюють справедливість, милість, всемогутність: Напр.: – *Хай посприє тобі Господь!* (В. Шевчук). – *Хай тебе Пречиста Мати і всі святі шанують* (У. Самчук). Подібні оберегові примовки використовують комуніканти для вираження добра, безпеки, благополуччя. Висловлення, в яких втілюються доброзичливі побажання, набувають стереотипності, шаблонності: *Хай щастить тобі у всьому* (М. Стельмах). *Хай тобі все буде з землі, з води і роси* (М. Стельмах). **Побажання**, зрештою, витлумачуємо як комунікативно-інтенційний знак, мікротекст, що має виразну ілюкцію, синтаксичну організацію, яка відповідає певним прагматичним настановам мовця: виявити увагу та симпатію до співрозмовника, пошанувати його добрими словами, продемонструвати правила етикету, ввічливість та культуру поведінки.

Окрім увічливих побажань, в усно-розмовному, буденному дискурсі комуніканти використовують емоційно-оцінні висловлення, в яких реалізується **інтенція-злопобажання** (прокльон): – *Щоб ти кричав і не перестав!* (О. Довженко). – *Бодай тобі повилазило!* (М. Стельмах). – *А прокляті здохляки, шляг би вас трафив!* (Н. Кобринська). Такі негативно-агресивні волюнтативи виникають у результаті емоційного дисбалансу між спілкувальниками і відображають побажання нещастя, невдачі, негараздів адресатові.

Емоційний дискурс, як і сама емоція, спонтанний, незапланований, передбачає взаємовпливи двох визначальних субстанцій – мовця (адресанта) і співрозмовника (адресата) здебільшого в емоційно напруженій побутовій ситуації (конфлікт, раптовий сплеск емоцій, неадекватне реагування на побачене тощо). Саме в такому контексті дуже часто мовець апелює до Господа, Божої Матері, святих, аби заручитися їхньою підтримкою і виголосити своє, цілком справедливе, на його думку, злопобажання: – *А Бог би вас побив!* (І. Франко). – *Святий Петре, угодику, аби він сказився на старість* (М. Стельмах). У таких лайливих формулах-прокльонах суб'єкт комунікації переконаний у доречності мовленнєвих дій і вчинків, упевнений у тому, що вищі сили покарають винного.

Експресивністю позначені окличні фразеологізовані висловлення з апеляцією до темних надприродних сил: чорта, диявола, напр.: *Чорти б вашу душу дерли!* (Г. Тарасюк). – *Хай їх дідько згадує!* (М. Стельмах); до релігійних атрибутів: – *А бодай вас хрест побив!* (І. Нечуй-Левицький). – *Щоб на тебе образи поспадали!* (С. Воробкевич); до космогонічних слів-символів: вітру, грому, блискавки, бурі, що символізують вираження Божого гніву, кару за гріхи, порівн.: – *Щоб вас вітрами*

завіяло! (С. Воробкевич). – *Щоб тебе буря вивернула!* (М. Стельмах). – *Щоб його всі громи і землетруси викидали з святої землі* (М. Стельмах). За кожним таким висловленням глибина традицій, вірувань та обрядів українського народу.

У прагматичному аспекті розмовно-побутовий тип дискурсу характеризують: емоційно невірноважена (конфліктна) атмосфера спілкування, дисбаланс стосунків між спілкувальниками, особливий синтаксис – використання мовцем неповних, еліптичних конструкцій, нечленованих комунікатів, оцінних звертальних структур. Так, у правильній інтерпретації інтенцій злоповажання важливу роль відіграють частки як суб'єктивно-модальні синтаксеми – репрезентанти суб'єктивної модальності, емоційності та оцінності. Експресія властива тим реченням, у яких функціонує частка *бодай* – результат історичного зрощення *Дай, Боже (Боже, дай)*, як-от: *Бодай вам Господь гріхів не простив!* (С. Воробкевич). – *Куди ти тютюн ламаєш, бодай тобі руки і ноги поламало!* (О. Довженко). Негативні волюнтативи з частками *щоб, аби*, які утворені шляхом партикуляції сполучників, містять побажання ворогу лиха, нестатків, поганого здоров'я, смерті: – *Щоб ріс він не вгору, а вниз і щоб не почув він ні зозулі святої, ні божого грому* (О. Довженко). – *Щоб тебе нужда не минула!* (С. Воробкевич). – *Щоб ти зів'яв був, невігласе, як ота морквочка зів'яла від твоїх шибених рук!* (О. Довженко). – *Аби всі наші вороги поздыхали!* (Г. Тарасюк). Окремі прокльони виражають конкретні потреби-побажання: – *Щоб не вийшло з нього ні кравця, ні шевця, ні плотника, ні молотника* (О. Довженко). – *А щоб тебе люди не знали!* (М. Стельмах).

Подекуди інтенція маркується лише незавершеним, недомовленим комплексом з часткою: *Бодай вас... Бодай тих зависників!* (С. Воробкевич). Мовець не уточнює, якої саме кари бажає для співрозмовника: *Щоб вас Пречиста...* (С. Воробкевич). – *Щоб тебе трясця вхопила, дідькового сина! Щоб тебе!..* (М. Стельмах). Нанизування прокльонів створює високу емоційність, напр.: – *А най би вас!.. А бодай вас!..* (Г. Тарасюк). – *А шляк би вас... А бодай би вас...* (Г. Тарасюк). – *І цур тобі, і пек тобі, осика тобі на тебе й на твого батька, з твоєю цибулею* (І. Нечуй-Левицький). Емоційний дискурс відтворюють комунікативні моделі, що виникають у повсякденних ситуаціях мовлення, тому цілком природним і закономірним явищем виступають й такі вигуківі моделі: – *Ні пір'ячка вам, ні лусочки* (В. Шкляр). – *Хай тобі грець!* (М. Стельмах). – *А щоб тебе та бодай тебе* (М. Стельмах).

В емоційно напруженому діалогічному дискурсі, що відображає дисбаланс стосунків між комунікантами, спостерігаємо відносно усталені "гештальти реагувань" у конкретних типових ситуаціях, що здійснюються за стандартизованими життєвими сценаріями, як-от: – *А бодай тебе тая хмара утопила!.. – Щоб ти каміння наївся!...* (В. Кучер). – *Хто бреше, тому легше, а хто по правді жиє, тому дихати не дає. – То коби уже тобі раз дихати не дало!* (Н. Кобринська). Емоційність відображає поведінку суб'єкта комунікації в конкретний момент мовлення, тому характеризує передусім живе, динамічне, усно-розмовне мовлення.

Метакомунікативні інтенції побажання реалізують оптативні висловлення, які мають фразеологізовану структуру, розглядаються як національно-культурні мовні конструкти, в основі яких світобачення народу, його емоційність, психіка, обряди та вірування. Консенсусна і толерантна зона характеризує контексти реалізації інтенцій-благоповажання. Негативні волюнтативи (інтенції-злоповажання) експлікуються у ситуаціях емоційного дисбалансу між комунікантами. "І який би бік життя ми не взяли, ми скрізь побачимо, що народ наш виявляє себе окремим, своєрідним народом, народом з самостійною культурою. Народ український утворив свої звичаї, як-от: родини, хрестини, похорон, свої вірування й переконання, утворив свої обставини життя, зачісування кіс, свій музичний струмент, свої страви, свій танок, – і все таке, що надає йому оригінальності і одріжняє од інших народів" [8, с. 21]. А отже, всебічний структурно-дискурсивний опис інтенцій з урахуванням позиції мовця як носія етнокультури та лінгвоментальності народу сприятиме створенню національно зорієнтованої комунікативної граматики української мови.

Література

1. Баландіна Н. Побажання в мові та мовленні / Надія Баландіна // *Eslavistica Complutense*. – 2008. – № 8. – С. 155–167.

2. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / Вильгельм фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 448 с.
3. Гусаренко М. К. Дискурсивные разновидности, перлокутивная прагматика и пропозициональные характеристики речевого акта пожелания в современном русском языке : автореф. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 – русский язык / Гусаренко М. К. – Ставрополь, 2005. – 22 с.
4. Дуденко О. В. Номінативна та комунікативна природа українських паремій: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / О. В. Дуденко. – К., 2002. – 20 с.
5. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
6. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму) / Роман Кісь. – Львів : Літопис, 2002. – 304 с.
7. Кононенко В. І. Символи української мови / В. І. Кононенко. – Івано-Франківськ : Плай, 1996. – 272 с.
8. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / Іван Огієнко. – К. : Абрис, 1991. – 272 с.
9. Почепцов Г. Г. Фатическая метакоммуникация / Г. Г. Почепцов // Семантика и прагматика синтаксических единиц : сб. ст. – Калинин : КГУ, 1981. – С. 52–59.
10. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови / Л. Г. Скрипник. – К. : Наукова думка, 1973. – 280 с.
11. Хомік О. Є. Український вербальний оберіг: семантика і структура : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Хомік О. Є. – Харків, 2005. – 20 с.
12. Храмова В. До проблеми української ментальності / Вікторія Храмова // Українська душа. – К. : Фенікс, 1992. – 128 с.